

LUNDS GAMMELGÅRD

Antikvarisk medverkan vid takbyte

Lund 5:11
Valbo socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2025

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 8687-2024
Beställare: Lunds Bonde- och Utanvessareförening

Lunds gammelgård

Antikvarisk medverkan vid takbyte

Lund 5:11
Valbo socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2025

Rapport 2026:21
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026

Omslagsbild: Lunds gammelgård, Lundgrens sedd från väster efter avslutade takarbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-29.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet:

© Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	6
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Kort historik och beskrivning	6
Orsaker till åtgärd	7
Utförda arbeten	9
Bostadsdel, brysstuga/galleri och arkiv.....	9
Ladugårdsdel.....	13
Antikvariska iakttagelser	14
Källor.....	14

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	8687–2024
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2025-06-24
Länsmuseets diarienummer:	2025–70/310
Projekttid:	juni-september 2025
Platsbesök:	2025-02-20 2025-06-27 2025-09-04 2025-09-29
Beställare:	Lunds Bonde- och Utanvessareförening
Antikvarisk medverkande:	Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg
Medverkande firmor:	Byggtill i Gävle Brynäs Plåtslageri, Gävle

Sammanfattning

Under sommaren och hösten 2025 har taken på Lunds gammelgård lagts om. På ladugårdsdelen lades det nya enkupiga lerteglet på befintlig läkt, något som var möjligt eftersom detta tak renoverades med nytt undertak under 1990-talet. På alla andra takfall har renoveringen inneburit att gammalt lertegel, läkt och näver har rivits bort, rötskadade delar i takpanel har lagats i med nytt virke och enstaka taksparrar har bytts ut. Takfallen har täckts med oljehärdad board och på denna har strö- och bärläkt monterats. Nytt enkupigt lertegel från Vittinge har använts på alla takfall. Skorstenarna har försetts med nya beslag och raka huvar. Nya rännalar i plåt har tillverkats till den lägre mittdelen. Ny hängränna och stuprör med skarpa vinklar har monterats på båda takfallen på mittdelen. Nya hängrännor i trä är monterade på bostadsdelen och på insidan av ladugården. På ladugårdens utsida har den gamla hängrännan och stuprören i plåt återanvänts.

Beställare är Lunds Bonde- och Utanvessareförening. För projektet erhöll föreningen byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen Gävleborg, beslutet är daterat 2025-06-24, dnr: 8687–2024 samt medel från Gästriklandsfonden och Gävle kommun. Arbetena är utförda av Byggtill i Gävle och Brynäs Plåtslageri, Gävle. Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie på Läns museet Gävleborg, har haft rollen som antikvariskt medverkande. Under projekttiden har antikvariskt medverkande besökt fastigheten tre gånger; 2025-02-20, 2025-06-27, 2025-09-02 och 2025-09-29. Efter det första besöket sammanställdes ett antikvariskt intyg, dnr: 2025–70/310, daterat 2025-02-25.

*Figur 1. Lunds gammelgård sedd från väster efter avslutade takarbeten. Bostadsdel och brysstuga/galleri till vänster, arkivdel i mitten och ladugårdsdel till höger.
Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-29.*

Lundgrens består av flera hopbyggda byggnadskroppar i en u-form. Här finns den lilla bostaden med en välbevarad interiör bestående av stugan med en öppen spis med bakugn och en liten väggsäng samt kammaren med en rörspis. Bostaden är hopbyggd med brysstuga/galleri som i sin tur är dockad mot det mellanliggande, lite lägre, arkivet som i sin tur sitter ihop med ladugården med loge. Gården är till största del uppförd i liggtimmer i en våning. Bostadssidan har delvis panelklädda fasader som alla är rödfärgade. Bostadsdelens tak är brutet medan övriga takfall är klassiska sadeltak. Alla tak täcks av enkupigt lertegel. Bostadsdelen har en putsad skorsten, brysstugudelen har en skorsten med bart tegel. Undertaken består av takbrädor, näver och läkt. Ladugårdsdelens tak lades om med äldre takpannor på 1990-talet. Undertaket består i denna del av oljehärdad masonit och läkt. De ockrafärgade fönsterbågarna som är i trä har kvadratisk form och är delade i fyra rutor. Fönsteröppningarna i bostadsdelen har skyddande fönsterluckor. Dessa är utformade med ramar och speglar och är målade i en ljus kulör. Dörrar och portar är tjärstrukna eller möjligen svartfärgade.

Orsaker till åtgärd

Taken var i mycket dåligt skick. Under sommaren 2024 upptäckte föreningen ett större läckage i anslutning till bostadsdelens skorsten. Skadan, som inte syntes utifrån, upptäcktes av en slump genom att sågspånet på den oinredda vinden var genomblött. Läckaget hade gått så djupt att delar av innertaken i kammaren hade rötat sönder. Det var endast färgskiktet som höll ihop den skadade takbrädan. Just denna skada lagades omgående med ny panel men taken var i behov av genomgripande renovering då läckage fanns på flera ställen med rötskadad panel som följd. En stor del av takpannorna var vittrade. Den lägre mellandelen hade en misspyrdande takfotsplåt, en lösning som förmodligen tillkommit för att spara på takpannor. Trädelar som nockbrädor, vindskivor och vattbrädor samt hängrännor, var uttjänta.

Figur 3. Lunds gammelgård innan påbörjade arbeten. Gården sett från väster. Foto: Ulrika Olsson, 2025-02-20.

Figur 4 och figur 5. Innan påbörjade arbeten. Takläckaget som upptäcktes under sommaren 2024 var i anslutning till skorstenen i bostadsdelen. Ovanför rörspisen i kammaren syns hur läckaget har letat sig ner över spisen. Foto: Ulrika Olsson, 2025-02-20.

Figur 6 och figur 7. Innan påbörjade arbeten. Takpannorna på arkivdelen var nertill iskarvade med en missprydande takfotsplåt. Foto: Ulrika Olsson, 2025-02-20.

Utförda arbeten

Bostadsdel, brysstuga/galleri och arkiv

Gammal taktäckning revs av ner till takpanelen som består av breda brädor. Enstaka taksparrar har bytts ut eller förstärkts. Skador i taksparrar fanns framför allt i det öppna utrymmet mellan bostadsdelen och brysstugan/galleriet. Där har fyra sparrar bytts eller lagats i och all takpanel är bytt här. Övriga skador i takpanelen fanns framför allt längst ner på takfallen, där virket till största del är bytt till nytt.

Takfallen har täckts med oljehärdad board och på denna har monterats en ny strö- och bärläkt på vilket det enkupiga lerteglet från Vittinge lagts. Nockarna är täckta med nocktegel. På den lägre delen har nya rännदार i galvaniserad plåt tillverkats och på denna del har tillkommit nya hängrännor och stuprör i galvaniserad plåt. Hängrännor i trä, klädda med plåt på insidan, har monterats på bostadsdelens båda sidor. Nya vindskivor och vattbrädor är i trä. Alla nya trädelar har tjärstrukits. De två skorstenarna har försetts med nya beslag och huvar av platt modell. Dessa delar är av galvaniserad plåt.

*Figur 8. Under pågående arbeten. Vid besöket pågick arbetena på bostadsdelens brutna tak.
Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-02.*

Figur 9. Under pågående arbeten. Tegel, läkt och näver är bortrivet på bostadsdelens norra takfall. Rötskadad takpanel ersätts med nytt virke. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-02.

Figur 10. Under pågående arbeten. Ny takpanel är synlig vid den öppna delen mellan bostadsdel och brysstuga/galleri. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-02.

Figur 11. Efter avslutade arbeten. Alla tak är belagda med nytt enkupigt lertegel från Vittinge. Bostadsdelen och ladugårdens insida har fått nya hängrännor i trä. Vindskivor och vattbrädor är nya och tjärstrukna. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-29.

Figur 12. Efter avslutade arbeten. Bostadsdelen sedd från nordöst. Även här har nya hängrännor i trä monterats. Notera skorstenarnas nya beslag. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-29.

Figur 13. Efter avslutade arbeten. takfallen på arkivdelen har belagts med fyra och en halv rader takpannor. Tidigare utförande var med fyra rader takpannor medan resterande takfall täcktes med en misspnydande takfotsplåt längst ner. På fotot syns också de nytillverkade ränndalarna, hänggränna och stuprören med skarpa vinklar.

Figur 14. Efter avslutade arbeten. Vid slutbesiktningen pågick montering av stuprör på arkivdelens östra sida. Foto: Ulrika Olsson, 2026-09-29.

Ladugårdsdel

Ladugårdens befintliga läkt, skivmaterial och takpanel var i gott skick. Här har takteglet bytts ut till nytt enkupigt lertegel ochnocktegel från Vittinge. Nya vindskivor och vattbrädor är i trä. Nya hängrännor i trä, klädda med plåt på insidan, har monterats på ladugårdens insida. Trädelarna har tjärstrukits. På utsidan har de gamla hängrännorna och stuprören i plåt återanvänts.

Figur 15. Efter avslutade arbeten. Ladugårdens södra takfall. På denna sida har det gamla stupröret och hängrännorna återanvänts. Till vänster syns den stora asken som växer tätt på byggnaden. Foto: Ulrika Olsson, 2025-09-29.

Figur 16. Efter avslutade arbeten. Gården sedd från sydöst med ladugården närmast i bild. Foto: Ulrika Olsson, 2029-09-29.

Antikvariska iakttagelser

Utmaningen med uppsamling av takvatten finns framför allt på gårdssidan, längst inne mot arkivdelen. Marken ligger ofta i skugga här och har därför svårt att torka upp. Det är viktigt att ha god uppsikt över att regnvattnet tar sig ner i marken och inte in mot någon byggnadsdel. Det finns även några träd som växer relativt tätt inpå byggnaderna, bland annat en stor ask invid ladugården. Grenar som hänger nära taken bör sågas av och trädens tekniska status bör utredas för att undvika allvarligare skador vid storm och kraftiga snöfall. Slutligen är det viktigt att taken och hängrännorna kontinuerligt rensas från nerfallande grenar och löv.

Källor

Olsson, Ulrika; Åhrén, Martin. *Underhålls- och åtgärdsprogram för Lunds bonde- och utanvessaregård*, 2007. Xlm dnr: 2548/310

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

